

CUKIER (189) *sb m*

e jasne.

sg N cukier (27). \diamond *G* cukru (51). \diamond *A* cukier (11). \diamond *I* cukrem (84); -em (1), -(e)m (83). \diamond *L* cukrze (6). \diamond *pl N* cukry (3). \diamond *G* cukr(o)w (2). \diamond *A* cukry (5).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *bot. Saccharum officinarum L. (Rost); trzcina cukrowa (5)* : W tymże kroleŃwie Sycylijskim cukier roŃcie ná dziedzinie miáŃthá PánormitáńŃkyego *BielKron* 276v; Zdáło Ńie teŃ Krolowi PortugáŃlkiemu/ áby tá m byŃo doniefiono nafienie cukru *BielKron* 448v, 273v, 448v, 469.

2. *Słodka przyprawa do potraw wyrabiana przewáŃnie z trzciny cukrowej; mel Murm, BartBydg, Cn; saccharum (cannarum) Murm, Calep, Cn; sacarum Mymer¹; sacarum, succarum BartBydg (178) : Murm 117; Mymer¹ 18v; BartBydg 134b; TeŃ nafienie Ńlazowe warzone z lakriciá y z figami/ a potym otzukruy tzukre^m one wodę piyŃe iá/ tedy pomaga na kaŃzel z zymney przyczyny *FalZioł* I 3b; TeŃ wino w ktorym by wrzáło to ziele s koriandrem naczukrze przyprawionym/ á kto Ńie go bedzie napijáŃ/ boleŃć gŃowy wŃpokaia ktora pochodzi z zoŃádká. *FalZioł* I 58b, +8a, I 5d, 13a, 18b, 26d (79); MozeŃ teŃ wágy przyŃporzyć Do pieprzu kamikow wlozyć. [...] Wczynamon Ńkorek warzonych Czukrem troche przyŃlodzonych. *RejKup* e2v; ku temu to iefť podobno/ iáko kiedyby ktho wvárzyŃ/ w iákim domu trućinę/ poŃtáwiŃ iá ná ŃtoŃ/ y poŃypáŃ cukrem/ y mowiŃ/ otho cukier/ iedźcie? *KrowObr* 219; *RejWiz* 101; pytáŃiŃmy Luzytanow Ńkád thák piękne cukry idá do KŃiáŃŃŃcia/ iákich áni Sycylia áni Cyprus nie má *BielKron* 449, 276v [2 r.], 449, 454v; Nephalia, Swięto byŃo v Greków w które Ńadnego winá nie pili/ tylko wodę miodem áŃbo cukrem osŃodzoná. *Mácz* 245c, 39b; Albo proch RaŃtu okrągŃego z cukrem w Winie pić/ pomaga bárzo od dycháwice *SienLek* 85v, 9, 53v, 59v, 85, 87v (15); Niewiem by teŃ nie dla tego pánie KriŃki gánil i náŃzy/ owe wćzty wymyŃlone/ gdzie káŃda potráwá s cukrem/ bo ŃłodkoŃć prędko omierznie *GórnDworz* F; *RejPos* 72; A wŃzytko to nic pocźciwemu nie wádzi/ á rownie to iefť ku innym pocźciwym Ńpráwám iáko przyŃmáki do potraw áŃbo cukier ná káŃŃę/ chocia y ták káŃzá y Ńámá czáŃem bywa dobra. *RejZwierc* 21v, 59, 87; *BielSpr* 53; *Oczko* 20v, 38; *Calep* 935a; Konfekty/ iáko gruzki/ wiŃnie/ orzechy wŃŃŃŃŃ/ broŃkwinię/ y inŃŃe rozmáite owoce w cukrze y w miedźie máiá bydź ŃmáŃzone *GostGosp* 130; Kámieñ cukru [*Unus lapis sacchari JanStat* 1049]/ zá puŃtrzećiá zŃotégo. *SarnStat* 274.*

W charakterystycznych poŃáŃzeniach: cukrem ocukrowáć (12), osŃodzić (osŃodzony, przysŃodzony) (13); z cukrem przyprawowáć (przyprawiać, przyprawiony) (7), zmieszáć (zmieszany) (13); ná cukrze przyprawiony (2).

*WyraŃenia: »biaŃy (a. bieluchny) cukier« [szyk 14 : 8] (22): wŃzythki rzeczy ná proch ŃthŃucz á zmiefzay zbiaŃym czukrem *FalZioł* I 44d; potym oczukruy czukrem bieluchnym *FalZioł* II 21c, I 11b, 17c, 23b, 24d, 43c (22).*

»cukier czysty« (1): Wmocz ty rzeczy w roŃaná wodkę/ prziloŃ theŃ krochmalu y czukru czyŃŃŃŃ *FalZioł* I 115d.

»prosty cukier« (1): tedi warz to ziele z yzopem y z lakriciá w wodzie/ a przyloŃ [...] proŃŃŃŃŃŃŃŃ *FalZioł* I 2a.

»cukier przedni« (1): niektoy lutruią dwa rázy/ á tho iuż będzie naprzednieyŝy (*marg*) Cukier przedni. (—) *BielKron* 276v.

»nad cukier słod(czej)szy« (2): Vfta twé námileyŝé/ nad tzukier flodczyyŝé *OpecŻyw* 18v; *Prot E.*

Zestawienia: »cukier fijołkowy« (1): Też ieŝt dobry ten czukier Fiiołkowy thym ktorzy maia boleŝć w żołądku z nadymaniem. *FalZioł* I 150a.

»cukier kandyj« = *cukier krystaliczny* (1): Wezmi lakricijey/ krochmalu, dragantu/ migdałow/ czukru candij/ rozynkhow/ [...] á to wŝytko zmieŝzay á nadziałay ŝtego gałeczek *FalZioł* III 42b.

»kręcony cukier« = *cukier uzyskany ze skrobi jęczmiennej w postaci kręconych laseczek* (2): Też gdy wwarzyŝ kwiatki Fiiołkhowe s kręczonym czukrem á te⁸⁰ będzie poziwał ten ktoby miał ciężkość w pierŝiach *FalZioł* I 150a, V 39.

»lodow(at)y cukier« = *skrytalizowany w bezbarwnej, przezroczyŝtej postaci [szyk 6 : 4] (10)*: Mel harundinis Czuckerkandel Lyodowy cukyer. *Murm* 117; *Mymer*¹ 18; *BartBydg* 88b; *FalZioł* II 11a, V 40; *Mymer*² 17v; *BielKron* 461v [2 r.]; *SienLek* 190v; o wnet weźmie onę obietnicę Páńŝkú iáko cukier lodowáty *RejAp* 89.

»cukier piusidium« = *penidium, cukier uzyskany ze skrobi jęczmiennej w postaci kręconych laseczek* (1): tedi warz to ziele z yzopem y z lakricią w wodzie/ a przylož tzukru z apteki ktorzy zowá piufidium *FalZioł* I 2a.

»cukier rożany« [szyk 7 : 3] (10): Czukhier Rożany ma włońość poŝilaiącą j zaŝtanawiaiącą żywotowe biegunki *FalZioł* I 116a, 115d [3 r.], 116a [2 r.], IV 56d, V 76v, 82, 118.

»cukier taberzet« = *tabarzet, odmiana cukru sprowadzana z Persji* (1): pierwey warz mocznie á potym przylož mdleyŝe/ á oczukruy czukrem taberzet *FalZioł* II 21d.

Przen (7) :

a) *Przynęta, zdradliwa, fałszywa ozdoba* (6) : Otho małz przed otzymá náukę Papieża Rzymŝkiego Antykryŝtá/ kthorey náuki iego/ vtzy y broní Bifkup Krákovŝki ŝlugá iego. I obátz profzę cie/ iákoć thu ŝprzodku cukru podawa/ áby cie iedno włowił/ y wietzná trućiná zarázył. *KrowObr* 51, 52, 219; *RejWiz* 48v; *GórnDworz* C5; *PaprUp* Kv.

b) *Słodycz* (1) : A kiedy cie pocáluie/ Trzy dni w gębie cukier czuię. *KochSob* 69.

3. *Wyroby z cukru, słodkie potrawy podawane na deser [zawsze w pl]* (6) : Więć potym przynieŝiono Cukry Márcepany/ Z rozlicznymi przyŝmáki ktorych my nie znamy. *RejWiz* 27; *RejZwierz* 38v; *Bellaria* – Przyŝmaky po ŝtole wŝzeliakie, iakie ŝá cukri przyŝerze, pałtety, y inŝe. *Calep* 127a, 1076b; *WujNT* 11; *CiekPotr* 31.

Synonim: **1.** »rogoż cukrowy«.